

GRØNLANDS BUTIKKER PÅ GRØNLANDSKE HÆNDER?

Af direktør, lic. merc. *Hans C. Christiansen*

Den kongelige grønlandske Handel

Siden 1950 er en vældig udvikling gået hen over Grønland. Det har også præget butikkerne. Den fremmede, der kommer til landet, vil finde butikker over alt. Adskillige af dem er små, og nogle er primitive endnu, men mange steder er de store og svært moderne – med samme vareudvalg som hernede og med dygtige og flinke ekspedienter til at betjene kunderne. Den kongelige grønlandske Handel er fulgt med i den forbedring af butikshandelen, som alle kender hernede fra. Derfor er vi også i Grønland nogle få steder nået frem til moderne selvbetjening. De fleste butikker drives nemlig stadig af Den kongelige grønlandske Handel. Støttet af beredvillig hjælp fra handelsorganisationer og handelsvirksomheder i Danmark er vi i KGH gået i spidsen med forbrugeroplysning og rationalisering af butiksarbejdet, men vi er ikke helt ene om det.

I løbet af disse 10 år er efterhånden en ganske betydelig privathandel vokset frem. For Grønland som helhed skal den nok have 10 – 20 % af butikssomsætningen, og på større pladser har den en langt større andel – i Godthåb f. eks. formentlig 45 % af butikshandelen. Man kan regne med, at den private butikshandel i løbet af de sidste 3 år har fordoblet sin omsætning, og denne ekspansion fortsætter med stigende fart. Ialt er der i Grønland udstedt over 400 næringsbreve, men det er næppe meget mere end 100, der benyttes til rigtig butikshandel.

Butikshandelen er fri i Grønland, og bortset fra afgiftspligtige varer kan de handlende foretage deres indkøb, hvor de vil, i Grønland eller hernede eller i udlandet. Mange køber engros fra Den kongelige grønlandske Handels stedlige lager. Enhver privat handlende kan nemlig inden for sit vareområde foretage indkøb hos KGH med passende forhandlerrabat – også på de varer, som staten yder tilskud til. Overalt lægges vægt på, at den private handel i enhver henseende får gunstige konkurrencevilkår. Derfor er det min overbevisning, at detailhandel få steder i Danmark kan drives med så gode udsigter til et godt udbytte som netop i Grønland – selv om det må erkendes, at det kan være vanskeligt at komme igang deroppe.

Som forholdene har udviklet sig, byder butikshandel desuden langt større sikkerhed for investeringerne end produktionen. Ingen kan være i tvivl om, at omkostningsniveauet i Grønland vil stige stærkt i de kommende år – stærkere end hernede. Fra politisk side vil der være ringe tilbøjelighed til at tilsidesætte kravene om ligeløn, som må føre frem til væsentlige lønstigninger, og inden længe til danske lønninger til de fleste. Det kan på adskillige områder betyde en fordobling af det grønlandske lønniveau, men det alene vil ikke kunne ændre den grønlandske arbejdskrafts effektivitet – og den ligger nu engang væsentligt lavere end den danske, fordi grønlænderne savner den arbejdsstradition, uddannelse og erfaring, som vi har været generationer om at erhverve.

Dertil kommer, at al investering i Grønland i bygninger og andre anlæg koster omtrent dobbelt så meget som hernede, og at også de lange transporters høje omkostninger tynger hårdt på alle kalkulationer.

Skønt 80 % af Grønlands eksportproduktion i dag sælges på verdensmarkedet, er det derfor desværre en kendsgerning, at den ikke længere er konkurrencedygtig – og intet tyder på, at den vil blive det foreløbig. Siden nyordningen af 1950 har den grønlandske produktions fremtid derfor aldrig tegnet sig mere mørk og mere uvis end i dag.

Alt dette ser helt anderledes ud for butikshandelen. Her er konkurrencedygtighed jo et langt mere relativt begreb. Butikkerne i Grønland skal kun konkurrere med hinanden og ikke med den store vide verden. Deres virkelige risiko er kun postordre-forsendelser fra Danmark, og måske en dag fra det større markedsområde, som vi måtte være tilsluttet, men den risiko må vel forekomme de fleste noget fjern. Alt dette – samt den omstændighed at butikshandelen er nem at gå til, også for den ufaglærte – må være baggrunden for, at der i Grønland er udviklet en så betydelig privat butikshandel – selvfølgelig støttet af Den kongelige grønlandske Handel, hidtil og fremover, i det omfang, hver enkelt handlende ønsker det, med både engroskøb, konsulenttjeneste og anden vejledning.

Udviklingen inden for butikshandelen må således siges at være forløbet særdeles godt, set såvel fra forbrugersynspunkt som fra den private handels synspunkt. Udviklingen må iøvrigt vel også ses på baggrund af målsætningen fra 1950, som uden tvivl forudsætter, at grønlænderne er med i udviklingen af deres eget land, at de ikke bare skal stå som passive tilskuere. Alligevel har vi i Den kongelige grønlandske Handel – måske også lidt under indflydelse af den politiske debat – følt, at der ikke overalt er samme tilfredshed med udviklingen. Adskillige synes åbenbart, at det alligevel går for langsomt med den såkaldte „normalisering“. Derfor har det været nærliggende, at vi i KGH har spurgt os selv, om der på baggrund af 10 års erfarin-

Fra butikken i Nanortalik.

ger og udvikling kan gøres yderligere fremstød, og at vi især har set på vore egne områder – og herunder også på butikshandelen.

For os kan der ikke være tvivl om, at hovedproblemet er grønlændernes medvirken, d. v. s. deres aktive interesse i og forståelse af, hvad der foregår inden for Grønlands erhvervsliv. Begge dele er så afgjort utilstrækkelige, derfor vil vi gerne øge dem. Det må kunne ske, hvis man finder nye veje til, at grønlænderne kan blive mere medbestemmende end hidtil og derved få større medansvar.

Alt dette kan der nemt opnås enighed om. Fra mange drøftelser i Grønland ved jeg, at også grønlænderne ønsker en sådan udvikling, men der findes både økonomiske, menneskelige og politiske hindringer, som det hidtil har været vanskeligt at rydde af vejen.

Den væsentligste politisk betonedede hindring er den hidtidige fortolkning af den forsyningspligt, som ved lov er pålagt Den kongelige grønlandske Handel. Denne forpligtelses indhold er unægtelig noget uklar, og den er desuden blevet udvidet år efter år – idet den simpelthen er blevet betragtet som svarende til forbrugernes stigende forventninger til en velassorteret butik. Denne fortolkning af forsyningsplig-

ten kan ikke opretholdes, hvis man for alvor ønsker en nyorientering. Hensynet til den store del af befolkningen, som bor på fjerne og afsides pladser, giver forsyningspligten en så realistisk baggrund, at man næppe kan tænke på at ophæve den ved lov. Det tror jeg heller ikke er nødvendigt, men derimod må forpligtelsens indhold kunne fortolkes helt anderledes end hidtil. Det kan vi ikke gøre selv, men det må være tilstrækkeligt, at grønlændernes politiske repræsentanter – d. v. s. landsrådet principielt og kommunalbestyrelserne i de konkrete tilfælde – giver deres samtykke. Denne tilslutning kunne gå ud på, at forsyningspligtens opfyldelse ikke gøres betinget af, at Den kongelige grønlandske Handel opretholder egen butik på hver plads, men at den også kan betragtes som værende opfyldt, når visse funktioner f. eks. butikshandelen overdrages til private organisationer.

Man må selvfølgelig gøre sig klart, at dette reelt kan være ensbetydende med forsyningspligtens ophævelse. En privat organisation må stå frit i sine dispositioner, i valg af indkøbsforbindelser og i sin prispolitik. Dette udelukker, at en statsinstitution samtidig kan have ansvaret for de samme ting. En nyordning af denne art udelukker således både forsyningspligten og myndighedernes nuværende meget intime indblanding i prisfastsættelsen. Det nuværende krav om ens udsalgspriser over hele Grønland, uanset omkostningerne, er således ligeledes uforeneligt med en fri erhvervs politik.

Hernede vil mange have svært ved at forstå, at forsyningspligten og de faste priser er så fastforankrede begreber i Grønland. Der kan vel heller ikke være tvivl om, at det er levn fra en fjern fortids forsyningsform, som for godt 100 år siden blev opgivet på Færøerne, og som i dag næppe kendes mange steder i verden – og slet ikke under friere erhvervsforhold.

Man vil hernede have svært ved at forstå, at forbrugerne i Grønland ikke skulle kunne stole på en købmand, eller to, eller flere. Det gør man her og andre steder i verden, og hvis man virkelig ikke mente at kunne gøre det, så har man jo også i Grønland den mulighed at sikre sig ad kooperativ vej, d. v. s. ved at oprette brugsforeninger, hvor alle kan være med – og det samme kunne vel opnås, hvis man oprettede folkeaktieselskaber, hvor hver husstand kunne være medaktionær.

Formen skal vi selvfølgelig ikke bestemme. Det må være befolkningens sag, thi allerede her må medbestemmelsesretten og medansvaret komme ind i billedet.

Vi inden for Den kongelige grønlandske Handel kunne altså tænke os, at man – foreløbig nogle få steder og som et eksperiment – dannede sådanne private organisationer, og at man gjorde forsøg med til disse at overdrage visse grene af vor virksomhed, og vi mener, at især butikshandelen egner sig til sådanne forsøg.

Forholdet er jo det, at en sådan virksomhed - uanset at den bør ledes uafhængigt i den daglige drift – kunne få betydelig støtte fra os og fra private organisationer

Butiksbygninger i Qutdligssat.

og virksomheder hernede. Men jeg understreger, at der selvfølgelig ikke skal bestå nogen forpligtelse til at købe hos os eller benytte vor assistance — for så ville vi vel være lige vidt. Tværtimod bør det stå sådanne private virksomheder frit for at købe og søge råd hos andre efter eget valg.

Selvfølgelig er det afgørende, om den grønlandske befolkning ønsker en sådan udvikling, men jeg tror, at det spørgsmål kan besvares klart bekræftende.

Jeg tror også, at befolkningen i al fald i nogle byer magter at realisere tanken, selvom alle, der kender forholdene, vil være enige i, at man bør gå varsomt frem. Forholdet er jo det, at de forsøg, som vi måske går igang med, simpelthen skal lykkes, thi vi véd af bitter erfaring, at et mislykket forsøg er værre end slet intet — fordi en fiasko nemt standser alt initiativ adskillige år frem i tiden.

Derfor tror jeg på, at man skal vælge nogle få og sikre pladser først, at man skal være meget omhyggelig med forberedelserne, og at man så skal afvente resultaterne og indhøste erfaringer, inden man går videre.

Når vi til dette eksperiment har foreslået byerne Nanortalik og Qutdligssat, skyldes det først og fremmest, at vi her har gode og rentable butikker under forhold, der

er så overskuelige, at ledelsen og dispositionerne ikke kan volde alvorlige problemer for kvalificerede folk – og vi har i vor tjeneste et par særligt kvalificerede grønlændere, som er rede til at gå ind i eksperimentet – men igen forudsat, at befolkningen ønsker dem.

Når jeg siger, at det er rentable butikker, så ligger det heri, at en eventuel omlægning af organisationen vil unddrage KGH det overskud, som de hidtil har givet. Nyordningen vil således koste noget i forøget statstilskud til de butikker, der bliver tilbage. Det kan godt blive ret store beløb årligt, men jeg vil tro, at man vil tage det med fatning.

Grønlænderne er nemlig ikke ene om at ønske en udvikling i denne retning, og derfor tror jeg, at de hernede vil møde forståelse i både politiske kredse og i erhvervslivet. Men realisering af disse tanker kræver mere end ønsker og forståelse.

Det vil kræve omhyggelig forberedelse at tilrettelægge ledelsen og at udvælge og lede personalet, men hvis man går langsomt og varsomt frem og benytter den hjælp, som vi og andre kan yde, vil der ikke her være afgørende hindringer på udviklingens vej.

Derimod har finansieringen hidtil været betragtet som en nærmest uovervindelig vanskelighed. I Grønland findes jo ingen ledig kapital til projekter med et så stort kapitalbehov til bygninger, varelager og drift.

Skal sådanne private virksomheder da erhverve de nødvendige bygninger? Det er der selvfølgelig ikke taget stilling til endnu. Men hvis det kommer til at dreje sig om et fællesskab, som repræsenterer betydelige dele af befolkningen, kan KGH's butikker vel lejes ud til en rimelig leje, der dækker omkostningerne til afskrivning, forrentning og eventuelt vedligehold.

Hertil kommer så lagerbeholdningerne, som i Grønland, sammenlignet med forholdene hernede, er meget store i forhold til omsætningen. I gennemsnit kan vi kun regne med, at vore lagre omsættes én gang om året, d. v. s. at en bys varelager er lige så stort som et helt års omsætning. Men dette behøver ikke at betyde, at disse nye forretninger skal have lige så store varelagre.

I vor virksomhed inden for KGH er engroshandel og detailhandel i dag nemlig ikke adskilte funktioner. Det vil de derimod være for de foreslåede nye butikker. Disse virksomheder vil nemlig kunne sikre sig engrosforsyning fra KGH's lagre. De vil derfor selv kunne nøjes med mindre lagerbeholdninger, og disse nødvendige beholdninger må desuden kunne finansieres ved leverandørkredit, enten fra KGH eller fra andre leverandører.

Hertil kommer endelig et finansieringsbehov til dækning af egentlige driftsomkostninger, men også det må kunne dækkes ved kreditter – og her tænker jeg over-

hovedet ikke på staten, men på banker og sparekasser eller andre finansieringsinstitutter hernede fra eller i Grønland.

I det hele taget må den skitserede omlægning kunne bane vej for nye finansieringsmuligheder, som ikke står åbne for en statsinstitution, og som samtidig vil kunne skabe nye værdifulde interesseforbindelser og samarbejdsmuligheder mellem virksomheder i Grønland og hernede. Måske kan også nuværende former for statslån afløses af mere normale låneformer – eventuelt med statsgaranti – og muligvis administreres af private banker eller sparekasser i Grønland.

Lad mig til slut kun tilføje, at de her skitserede tanker i sig selv ikke på nogen måde er nye. De er drøftet under kommissionsforhandlingerne op imod 1950 og adskillige gange siden da. Men hidtil har de nødvendigvis mere haft præg af velmenende teori. Det nye er kun, at vi inden for Den kongelige grønlandske Handel mener, at 10 års udvikling har skabt så væsentlige ændringer i forudsætningerne, at vi for alvor må kunne gå ind i et forsøg på at gøre gamle ideer til en ny realitet.

Jeg har for nylig haft lejlighed til at forelægge ideerne i Grønland, især har jeg lagt vægt på at præsentere dem i Qutdligssat og Nanortalik. I begge byer var reaktionen så afgjort positiv, og begge steder er der nu nedsat arbejdsudvalg, som i samarbejde med os arbejder videre med tankerne og søger at give dem endelig form. Men før vi for alvor kan nå længere frem, må vi have tilslutning fra Grønlands landsråd, som vil få forelagt disse tanker i løbet af sommeren. Jeg nærer ikke tvivl om, at landsrådet vil give sit principielle samtykke, fordi jeg er overbevist om, at vi ved at gå ind i et sådant eksperiment kan gøre et yderligere og vigtigt skridt fremad på den udviklingsbane, som gerne i en nogenlunde overskuelig fremtid skulle give grønlanderne større medbestemmelse i deres egne anliggender og dermed større medansvar for udviklingens retning og fart.

Foredrag i Danmarks Radio 11. juli 1961.